



گزارش

مسجد و مرکز اسلامی هامبورگ آلمان

رایزنی فرهنگی سفارت جمهوری اسلامی ایران در برلین

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی
اشاره

مسجد و مرکز اسلامی امام علی (ع) در هامبورگ، یکی از نخستین مکانهای عبادت مسلمانان است که پس از جنگ دوم جهانی، در کشور آلمان گشوده شد. مرحوم آیت الله دکتر بهشتی و حجت الاسلام محمد خاتمی، رئیس جمهوری فعلی ایران، دو نفر از شخصیت‌های بزرگ روحانی به شمار می‌روند، که در این مدت امامت مسجد هامبورگ را برعهده داشتند، در این نوشتار، با پیشینه و فعالیتهای این نهاد مهم اسلامی آشنا می‌شویم. یادآور می‌شود در مجله مسجد شماره ۲۶ نیز گزارش میسوطی درباره مسجد و مرکز اسلامی هامبورگ به چاپ رسیده است اما چون این گزارش حاوی نکات تکمیلی است، از چاپ آن دریغ نکردیم. مطالب ذیل، از جزوه‌ای که این مرکز منتشر کرده، استخراج شده است.



پیشینه مسجد

در سال ۱۳۳۲/۱۹۵۳ م، گروهی از ایرانیان مقیم هامبورگ در یک گروه‌مایی، درباره لزوم تشکیل مرکزی اسلامی و بنای مسجدی برای ایرانیان و دیگر مسلمانان مقیم این شهر، به توافق رسیدند. آنان در نامه ای به آیت الله بروجردی، پیشنهاد تأسیس مسجدی را برای عبادت و برگزاری جلسات دینی برای مسلمانان، با ایشان مطرح کردند. مرحوم آیت الله بروجردی، مرجع تقلید شیعیان، در نامه ای ضمن موافقت با اجرای این طرح، مبلغ ۱۰ هزار تومان - معادل حدود ۶ هزار مارک در آن ایام - نیز به عنوان نخستین رقم مالی برای انجام دادن این کار، حواله کردند. اجلاس دیگری که در همان سال برگزار شد، هیئت نه نفره ساختمان مسجد را انتخاب کرد. همزمان با این اقدام، گروهی از بازرگانان تهران نیز مسئولیت جمع آوری کمکهای مالی برای احداث مسجد هامبورگ را بر عهده گرفتند.

در سال ۱۳۳۴/۱۹۵۵ م، حجت الاسلام محمد محققى، به عنوان نماینده آیت الله بروجردی و نخستین امام مسجد هامبورگ، انتخاب شد. پس از ورود ایشان به هامبورگ، زمین مسجد که وجه آن از سوی یکی از تجار خیر ایرانی اهدا شده بود، خریداری شد. سپس، طرح معماری مسجد هامبورگ، به مسابقه گذاشته شد. یک شرکت آلمانی که به اتفاق معمار هنرمند ایرانی مهندس حسین لرزاده، در این مسابقه برنده شده بود، مأموریت یافت طرح احداث مرکز اسلامی هامبورگ را در خیابان «Schoene Aussicht» در کنار دریاچه زیبای آلستر، در هامبورگ، اجرا کند. نخستین کلنگ ساختمان مسجد، در بهمن ۱۳۳۶/ فوریه ۱۹۶۰ م زده شد. با فوت آیت الله بروجردی و بازگشت آقای محققى به ایران، کار ساختمانی مسجد به وقفه افتاد. علاوه براین، پاره‌ای مشکلات مالی نیز مانع از پیشرفت این طرح شد، و مسجد نیمه تمام ماند. تا اینکه در سال ۱۳۴۳/۱۹۶۵ م، آیت الله دکتر بهشتی با تأیید مراجع وقت به عنوان امام مسجد برگزیده و وارد هامبورگ شد. از جمله نخستین اقدامات ایشان، برگزاری انتخابات برای

تعیین هیئت امنای جدید بود. این هیئت پس از ارزیابی وضعیت، برای خارج کردن مسجد از حالت متروکه، یک برنامه اجرایی پنج مرحله ای تدوین کرد، که عبارت بود از:

۱. تکمیل وضو خانه، دفترهای اداری و کتابخانه
 ۲. تکمیل نمای خارجی مسجد
 ۳. تکمیل محوطه سازی بیرون مسجد
 ۴. تکمیل بقیه ساختمان مسجد از جمله گنبد آن
 ۵. ایجاد ساختمان مسکونی برای سرایدار مسجد
- تا سال ۱۹۶۷ م، ۷ سال پس از زدن نخستین کلنگ مسجد، بخش اداری داخل مسجد و کاشیکاری دیوارهای خارجی مسجد نیز به پایان رسید. در ۱۹ بهمن ۱۳۴۴/ فوریه ۱۹۶۶ م، مرکز اسلامی هامبورگ رسماً به ثبت رسید و فعالیت فرهنگی خود را آغاز کرد.

در سال ۱۹۶۸ م، حجت الاسلام محمد شبستری به دعوت آیت الله بهشتی برای همکاری رهسپار هامبورگ شد. وی در سال ۱۹۷۰ م با بازگشت آقای بهشتی به ایران، مسئولیت امامت مسجد و مدیریت مرکز اسلامی را بر عهده گرفت. در این ایام کارشکنیهای





سفارت وقت ایران و مسدود کردن حساب بانکی مرکز اسلامی هامبورگ، فشار مضاعفی را بر فعالیتهای رو به گسترش مسجد ایجاد کرد. امام مسجد با تلاش بیشتر و با همیاری جمعی از مسلمانان علاقه مند، توانست مشکلات مالی خود را تا حد زیادی برطرف کند. در فاصله سالهای ۱۹۶۹ م تا ۱۹۷۹ م، کار ساختمانی مربوط به سالن سخنرانی، رو کار مسجد و بخشی از زیر زمین، تمام شد.

دوره مسئولیت حجت الاسلام محمد خاتمی - از ۱۳۵۷ تا ۱۳۵۸/۱۹۷۸ تا ۱۹۸۰ م - به عنوان امام مسجد و مدیر مرکز اسلامی هامبورگ، مقارن با اوج گرفتن مبارزات مردم ایران برای به ثمر رساندن انقلاب اسلامی بود. در این ایام، فعالیتهای فرهنگی مسجد و مرکز هامبورگ بسیار گسترده شد، اما از لحاظ ساختمانی تلاش عمده ای مقدر نبود.

با بازگشت آقای خاتمی به ایران و عهده دار شدن این مسئولیت توسط حجت الاسلام آقای محمد مقدم - از ۱۳۵۸ تا ۱۳۷۰/۱۹۸۰ تا ۱۹۹۲ م گذشته از ترمیم و باز سازی مسجد و مرکز، بنای زیر زمین مسجد تکمیل شد، و بخشی از کاشیکاریهای داخل

گنبد نیز در سال ۱۹۸۹ م به پایان رسید . با ورود حجت الاسلام محمد باقر انصاری به هامبورگ در سال ۱۳۷۰/۱۹۹۲ م، به عنوان امام مسجد و مدیر مرکز اسلامی، علاوه بر انجام دادن برخی از تعمیرات ضروری و نصب کاشیهای داخل گنبد، محراب زیبای آن نیز در سال ۱۳۷۱/۱۹۹۳ م ساخته شد. امامت مسجد و مسئولیت ریاست مرکز اسلامی هامبورگ، اکنون بر عهده حجت الاسلام سید رضا حسینی نسب است.

ساختمان مسجد

ساختمان مسجد هامبورگ، از دو بخش مهم و پیوسته تشکیل شده است. بخش اصلی مسجد به شکل دایره است که بر فراز آن، گنبد بزرگی به ارتفاع ۱۸ متر و قطر ۵ متر و ۱۳ سانتیمتر قرار دارد. این گنبد سیمانی، به وسیله روکش مسی پوشانده شده که به رنگ سبز درآمده، و به مسجد زیبایی خاصی بخشیده است.

نمای داخل مسجد، به وسیله کتیبه‌هایی از کاشیهای نیلگون معرق پوشیده شده، که بر آن آیات سوره جمعه و آیاتی از سوره اسراء با خط زیبای ثلث همراه با ترجمه آلمانی آن، نقش بسته است. کاشیکاری مسجد، اثر استاد عبدالحسین مشکوة، از استادان هنر کاشیکاری مشهد، است. محراب زیبای مسجد نیز با ترکیبی از آجر و کاشیکاری، رو به جانب قبله بنا شده، و با تلاش دو ساله هنرمندان در شرکت کاشی سستی گوهرشاد مشهد ساخته شده است.



الف: فعالیتهای دینی - فرهنگی

۱. برگزاری فریضه های دینی

در مسجد هامبورگ علاوه بر ادای نمازهای واجب بجز صبح بصورت جماعت، در روزهای جمعه هر هفته، مراسم نماز جمعه برپاست. خطبه ها به زبانهای: عربی، آلمانی و فارسی خوانده می شود. همچنین در عید فطر و عید قربان هر سال، نماز پرشکوه این روزها به سه زبان مذکور گفته می شود.

۲. جلسات منظم هفتگی

از سوی مرکز اسلامی هامبورگ، جلسات تفسیر قرآن بطور منظم هفته ای یکبار، در محل مسجد برپا می شود. این جلسات در پنجشنبه شب هر هفته، در سالن سخنرانی به زبان فارسی، و در روزهای شنبه به زبان آلمانی در محل کتابخانه تشکیل می گردد، و به دنبال آن نماز جماعت خوانده می شود. در اولین شنبه هر ماه، یک جلسه سخنرانی به زبان عربی در مرکز تشکیل می شود، که مسلمانان عرب زبان از کشورهای مختلف عربی در آن شرکت می کنند. در این جلسات، معمولاً یکی از استادان دانشگاهی و یکی از علمای دینی، سخنرانی می کنند.

۳. جلسات به مناسبت ایام خاص

به مناسبت اعیاد اسلامی، نظیر: میلاد پیامبر اکرم(ص)، عید مبعث، عید غدیر، نیمه شعبان و میلاد ائمه اطهار(ع)، در محل مرکز مراسم سخنرانی ویژه و جشن دایر است. پس از آن، نماز جماعت خوانده می شود و از حاضران پذیرایی می گردد. در روزهای سوگواری، نظیر: وفات پیامبر(ص) و ائمه اطهار(ع)، و همچنین روزهای: تاسوعا، عاشورا و اربعین نیز مراسم ویژه ای در محل مرکز و مسجد برگزار می شود. در شبهای جمعه ماه مبارک رمضان پس از نماز جماعت و پذیرایی افطار، جلسات تفسیر قرآن و گفتارهای ویژه ای به مناسبت این شبها برپا می شود. علاوه بر آن در شبهای نوزدهم، بیست و یکم و بیست و سوم ماه مبارک رمضان، برنامه ویژه شب قدر



بالای محراب، آیه ۱۶۲ سوره انعام نقش بسته است. شبستان مسجد محل برگزاری نمازهای: جماعت روزانه، جمعه، عید فطر و عید قربان است. در دو طرف گنبد، دو گلدسته قرار دارد. این مناره ها نیز سیمانی است، و روکش آنها از سرامیکهای کوچک به رنگ خردلی است.

قطر هر یک از مناره ها، ۲ متر و ۲۰ سانتیمتر و ارتفاع آنها ۱۸ متر است. در ورودی اصلی مسجد، به سمت غرب باز می شود. نمای بیرونی آن، با کاشیهای زیبایی مزین شده است. این در ورودی، از سطح محوطه اطراف مسجد، مرتفعتر است، و با پلکان دو طرفه ای به محوطه پیشین مسجد متصل می شود. جلوی پلکان و روبروی در ورودی اصلی، آب نمایی دیده می شود که به نمای بیرونی آن شادابی می بخشد. بخش جانبی مسجد که به شبستان پیوسته، شامل: تالار بزرگ سخنرانی، کتابخانه، دفترهای اداری، وضوخانه، سرویس های بهداشتی و آشپزخانه؛ است، که محل فعالیتهای مرکز اسلامی محسوب می شود.

سالن بزرگ سخنرانی، گنجایش حدود ۲۰۰ صندلی را دارد. این سالن مجهز به سیستم ترجمه همزمان، و محل برگزاری سخنرانیها و همایشهای مذهبی و علمی است. بر فراز جایگاه سخنرانی، کتیبه ای مزین به آیه ۱۲۵ سوره نحل قرآن کریم نصب شده است.

کتابخانه کنونی مرکز، در طبقه دوم قرار گرفته است. از محل کتابخانه مرکز گذشته از مراجعه و مطالعه منابع، برای جلسات علمی کوچکتر بویژه جلسه هفتگی به زبان عربی و آلمانی، و برخی کلاسهای آموزشی استفاده می شود.

در طبقه دوم مرکز اسلامی در کنار سالن سخنرانی، بخشی از واحد سمعی و بصری قرار گرفته، که محل مراجعه علاقه مندان برای دریافت نوارهای صوتی و تصویری است. محل کار امام مسجد و مدیر مرکز، در طبقه همکف و در بخش جانبی مسجد قرار دارد.

فعالیت ها

فعالیتهای مرکز اسلامی هامبورگ، به سه دسته تقسیم می شود.



استاد حسین لرزاده یکی از برجسته ترین معماران مسجد

همراه با نیایش و مراسم احیا، برگزار می شود .

۴. سمینارهای دینی و فرهنگی

مرکز اسلامی هامبورگ برای نشر اندیشه اسلامی و فراهم کردن امکانی جهت تبادل آرا میان مسلمانان در زمینه های دینی، فرهنگی و اجتماعی، هر چند گاه یک بار، سمینارهایی را تحت عنوانهای مختلف برگزار می کند. از جمله، می توان از سمینارهای: وحدت اسلامی، حج، بزرگداشت اندیشمندان اسلامی و آثار آنان، و مسائل جهان اسلام و کشورهای اسلامی نام برد.

۵. کلاسهای آموزشی

از سوی مرکز اسلامی هامبورگ، به طور منظم کلاسهای برای آموزش قرائت قرآن، احکام و ویژه خانمها، و کلاسهای تعلیمات دینی برای کودکان و نوجوانان تشکیل می شود.

۶. بازدیدهای گروهی

در روزهای هفته، اغلب کلاسهای مدارس آلمانی همراه با مربیانشان و با قرار قبلی، برای آشنا شدن با معتقدات دینی مسلمانان در محل مسجد حاضر می شوند و از جانب مرکز، گفتارهای کوتاهی درباره اسلام و همچنین فعالیتهای مرکز اسلامی ارائه می شود . همچنین، گروههای آلمانی علاقه مند به موضوعات اسلامی نیز با قرار قبلی، در مرکز حضور می یابند و پرسشهای خود را درباره این موضوعات، با نمایندگان مرکز مطرح می کنند.

۷. مکاتبات

مرکز از نخستین سالهای تأسیس خود، بطور گسترده ای مورد توجه مسلمانان و نیز غیر مسلمانان مقیم اروپا بوده است، به طوری که افراد زیادی پرسشهای دینی خود را از طریق مکاتبات با آن در میان می گذارند. پاسخ به این مکاتبات، به زبانهای: فارسی، عربی، آلمانی، انگلیسی، ترکی و بوسنیایی، از جمله کارهای این مرکز است که به صورت فعالی ادامه دارد .

۸. کتابخانه

کتابخانه مرکز در حال حاضر، مشتمل بر ۵ هزار کتاب در زمینه های مختلف: دینی، تاریخی، فرهنگی، ادبی و اجتماعی، درباره اسلام است. بخش عمده این کتابها از منابع مرجع و به زبانهای: فارسی، عربی، آلمانی و انگلیسی است، که علاقه مندان می توانند آنها را در کتابخانه مطالعه کنند یا به امانت بگیرند.

۹. بخش سمعی و بصری

بخش سمعی و بصری مرکز، بیش از ۱۵۰۰ حلقه نوار صوتی

شامل: گفتارها، سرودها، ادعیه و تلاوت قرآن، دارد. همچنین، حدود ۱۲۰۰ حلقه نوار تصویری حاوی: فیلم، گزارش، سخنرانی با محتوای دینی، در مرکز نگهداری، و به امانت در اختیار علاقه مندان گذاشته می شود .

۱۰. توزیع و فروش کتاب

در این بخش، کتابهایی که از سوی مرکز منتشر شده و نیز کتابهای مختلف دیگر، در زمینه های: دینی، فرهنگی، تاریخی و اجتماعی، در اختیار متقاضیان قرار داده می شود.

ب: فعالیتهای انتشاراتی

مرکز اسلامی هامبورگ تاکنون، کتابهای گوناگونی را به زبانهای: فارسی، آلمانی، عربی، ترکی و بوسنیایی منتشر کرده است. این انتشارات شامل موارد ذیل می شود:

۱. کتابهایی درباره موضوعات اسلامی
۲. جزوه ها و بروشورهای حاوی دیدگاههای اسلام در زمینه های گوناگون به صورت فشرده
۳. مجله الفجر
۴. مجله سلام بچه ها
۵. مجله بشارت

مجله الفجر، «Morgendaemmerung» نشریه مرکز اسلامی هامبورگ است، که از سال ۱۹۸۲م تاکنون، به طور منظم هر دو ماه یکبار، به زبان آلمانی منتشر می شود. این مجله، مقالات متعددی



در زمینه اندیشه و فرهنگ اسلامی دارد. همچنین، در این نشریه اخبار جهان اسلام، گزارش سمینارهای علمی و فرهنگی، و مراسم برگزار شده در مرکز، درج می شود.

مجله سلام بچه ها، «Salam kinder» که نشریه مرکز اسلامی برای کودکان است، از سال ۱۹۸۲ م تاکنون، به طور منظم منتشر می شود. در این نشریه کوشش شده است که موضوعات اسلامی، به زبان ساده برای کودکان مسلمان آلمانی زبان بیان شود.

ج: فعالیتهای بیرونی مرکز

مرکز اسلامی هامبورگ گذشته از فعالیتهایی که در خود محل مرکز صورت می گیرد، فعالیتهایی نیز در بیرون دارد که مهمترین آنها عبارتند از:

۱. ارتباط با دیگر مؤسسات و مراکز اسلامی فعال در آلمان، برای برقراری ارتباط در جهت اجرای اهداف اسلامی، و فراهم کردن زمینه هایی برای تلاش مشترک در سطح اروپا و بویژه آلمان
۲. ارتباط با مؤسسات اسلام شناسی و شرق شناسی، و پژوهشگران در زمینه موضوعات اسلامی
۳. شرکت در سمینارهایی که موضوع بحث آنها درباره اموری همچون: اسلام، مسلمانان اروپا و گفتگوی میان مذاهب است.
۴. حضور در مدارس و انجمن های آلمانی به دعوت خود آنها، برای ارائه اندیشه های اسلامی و پاسخ به پرسشها.

د: فعالیتهای خدماتی

مسجد و مرکز اسلامی هامبورگ از آغاز تأسیس خود، محل رجوع مسلمانان برای امور گوناگون بوده و کوشش کرده است تا در حد امکان، به این مراجعات پاسخ گوید. از جمله خدماتی که مرکز در این زمینه بر عهده گرفته است، می توان اقدامات ذیل را نام برد.

۱. تشریف به اسلام

برانگیخته شدن توجه و علاقه برخی از اروپائیان بویژه آلمانیها به اسلام و تعالیم آن، موجب شده است تا هر ساله تعداد فزاینده ای برای تشریف به اسلام به مرکز مراجعه کنند. مرکز اسلامی هامبورگ در جلساتی، ابتدا این گونه افراد علاقه مند را با مضامین عمیق اسلام آشنا، و سپس تشریف آنان را به اسلام ثبت و اعلام می کند.

۲. ازدواج و طلاق

از جمله خدماتی که مرکز به عنوان یک وظیفه دینی بر عهده داشته انجام دادن مراسم ازدواج و ثبت و گواهی پیوند همسری مسلمانان است.

همچنین، با توجه به ضرورت های موجود و تعداد مراجعات، مرکز به ناچار مسئولیت ثبت طلاقها بر اساس احکام اسلامی را نیز عهده دار شده است.

۳. عیادت از بیماران

از جمله وظایفی که مرکز اسلامی هامبورگ بر عهده دارد، عیادت و رسیدگی به بیماران است. کوشش مرکز این است تا با

توجه به امکانات خود، با انجام دادن این کار خیر به صورت فردی و جمعی همگام گردد، و به یاری محتاجان بشتابد.

۴. برگزاری مراسم ترحیم

بنا بر سنت جاری در جوامع اسلامی، مراسم درگذشت و یادبود کسانی که دار فانی را وداع کرده اند، در مساجد برگزار می شود. مکان مسجد هامبورگ برای اجرای این سنت، در اختیار افراد و خانواده های مسلمان قرار دارد.

۵. حج

با توجه به مراجعات و اظهار علاقه شمار زیادی از مسلمانان مقیم آلمان برای ادای مشترک فریضه حج واجب یا عمره، مرکز اسلامی هامبورگ از سال ۱۹۹۳ م، هماهنگیهای لازم برای اعزام افراد از آلمان و ادای این فریضه را عهده دار گردیده، و از آن تاریخ تاکنون همه ساله نسبت به عزم افراد برای حج اقدام کرده است.

۶. جمع آوری کمکهای مالی و جنسی

از خدمات دیگری که مرکز دنبال می کند، جمع آوری کمکهای مالی و جنسی، و در اختیار گذاشتن اعانات مسلمانان به هنگام پیش آمدن حوادث ناگوار طبیعی از قبیل: زلزله و سیل، یا حوادث تلخی همچون جنگ و خونریزی - مانند جنگ خانمان سوز بوسنی - بوده است. مرکز در این گونه موارد، حسابهای بانکی برای جمع آوری اعانه افتتاح می کند، و سپس نتیجه فعالیت خویش را به اطلاع کمک کنندگان می رساند.